

DOI: [https://doi.org/10.37634/efp.2022.11\(2\).6](https://doi.org/10.37634/efp.2022.11(2).6)
УДК 339.944:339.92

Олександр Юрійович ЄМЕЛЬЯНОВ

д.е.н., професор, Національний університет "Львівська політехніка"

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1743-1646>

e-mail: Oleksandr.Y.Yemelianov@lpnu.ua

Ольга Львівна МИЩИШИН

доктор філософії з економіки, доцент, Національний університет "Львівська політехніка"

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7677-4625>

e-mail: olhalvivna@gmail.com

ГРУПУВАННЯ МЕХАНІЗМІВ ФОРМУВАННЯ, ФУНКЦІОНУВАННЯ ТА ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ ТРАНСКОРДОННИХ КЛАСТЕРНИХ СТРУКТУР

У статті подано трактування поняття механізму формування, функціонування та економічного розвитку транскордонних кластерних структур. Здійснено групування видів цих механізмів за такими ознаками, як порядок утворення, місце виникнення ініціативи з утворення транскордонного кластеру, участь органів державної (регіональної) влади у процесі утворення кластеру, спосіб утворення, рівень централізації, види діяльності, якими займатиметься транскордонна кластерна структура тощо. Проаналізовано механізми формування, функціонування та економічного розвитку транскордонних кластерів у трьох європейських макрорегіонах.

Ключові слова: транскордонний кластер, формування, розвиток, механізм

ВСТУП

Важливим напрямом післявоєнного відновлення економіки України повинна стати активізація взаємодії вітчизняних суб'єктів підприємництва із зарубіжними партнерами з країн ЄС. Однією з найбільш дієвих форм такої взаємодії є утворення та розвиток транскордонних кластерів. Формування цих кластерів дає змогу підвищити економічну та соціальну ефективність діяльності їхніх учасників та зменшити рівень ризиків, пов'язаних із такою діяльністю. Водночас належне організування процесів формування, функціонування та розвитку транскордонних кластерів потребує докладного вивчення механізмів провадження зазначених процесів. Зі свого боку, таке вивчення повинно базуватися на попередньому групуванні цих механізмів.

Проблемам утворення, функціонування та розвитку кластерів, зокрема транскордонних, приділено значну увагу у низці наукових публікацій. Зокрема, значні успіхи у вирішенні зазначених проблем досягли такі вчені, як Л.О. Богінська [1], Н.С. Венгерська [2], М.П. Войнаренко [3], Н.Ф. Добрева [4], Л.Л. Кірова [5], С.М. Гужвенко [6], Ю.А. Кормишкін [6], О.М. Маслак [6], Д.В. Мельникова [2], В.В. Осокольський [7], К.І. Полівода [6], В.А. Самофатова [8], О.С. Тудой [6] та ін. Також науковцями подано низку досліджень, зокрема [9, 10], в яких розглянуто закономірності функціонування та розвитку економічних суб'єктів. Водночас питання групування механізмів формування, функціонування та економічного розвитку транскордонних кластерних структур на сьогодні ще остаточно не вирішено та, зважаючи на їхню актуальність, потребують подальших досліджень.

МЕТА роботи полягає у групуванні механізмів формування, функціонування та економічного розвитку транскордонних кластерних структур.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Здійснене дослідження базувалося на наукових

публікаціях з питань формування, функціонування та економічного розвитку транскордонних кластерних структур, а також на результатах аналізування наявної практики формування транскордонних кластерів в Україні та інших європейських країнах. У написанні роботи використано метод узагальнення, системний аналіз, абстрактно-логічний метод та ін. методи наукового пізнання.

РЕЗУЛЬТАТИ

Ефективність процесів утворення, формування та розвитку транскордонних кластерів значною мірою визначається дієвістю механізмів перебігу цих процесів. Можливо запропонувати таке визначення терміну «механізм формування, функціонування та розвитку транскордонних кластерів» – це впорядкована сукупність учасників транскордонного кластеру та послідовностей дій кожного з них у процесі налагодження, реалізації та вдосконалення взаємозв'язків як між ними (тобто у середині кластеру), а також із зовнішнім середовищем кластера задля забезпечення досягнення цілей його діяльності.

Враховуючи значну кількість механізмів формування, функціонування та розвитку транскордонних кластерів, доцільним є поділ цих механізмів за різними класифікаційними ознаками. Зокрема, можливим є виділення таких видів цих механізмів:

1) за порядком утворення: спорадичні механізми утворення транскордонних кластерів, які передбачають формування таких кластерів у процесі поглиблення взаємозв'язків між контрагентами без попередньо встановленої мети сформувати транскордонне кластерне утворення; цілеспрямовані механізми утворення транскордонних кластерів, які передбачають попереднє розроблення проєктів такого утворення;

2) за місцем виникнення ініціативи утворити транскордонний кластер: механізми з вітчизняною ініціативою утворення кластеру, в яких ця ініціатива походить від вітчизняних осіб; механізми із зарубіжною

ініціативою утворення кластера, в яких ця ініціатива походить від іноземних осіб; механізми формування кластеру із одночасно вітчизняною та зарубіжною ініціативами утворення;

3) за наявністю участі органів державної (регіональної) влади у процесі утворення: механізми утворення за участі органів державної (регіональної) влади, в яких ці органи беруть безпосередню участь у формуванні транскордонних кластерів, зокрема, надають допомогу у вигляді організаційного, інфраструктурного, методологічного та ін. форм забезпечення процесу такого формування; механізми утворення без участі органів державної (регіональної) влади, в яких ці органи не беруть безпосередню участь у формуванні транскордонних кластерів;

4) за способом утворення: гомогенні, за якими кластер формується з підприємств однієї галузі; гетерогенні, за якими кластер формується з підприємств декількох галузей;

5) за ступенем централізації механізмів формування та розвитку кластерів: централізовані механізми, що передбачають наявність органів управління процесами формування та розвитку кластерів, рішення яких є обов'язковими для учасників кластерних утворень; слабо централізовані механізми, що передбачають наявність органів управління процесами формування та розвитку кластерів, рішення яких мають рекомендаційний (індикативний) характер для учасників кластерних утворень; децентралізовані механізми, що не передбачають наявність органів управління процесами формування та розвитку кластерів;

6) за наявністю головної ланки: механізми функціонування, що передбачають наявність однієї головної ланки (у цих механізмах передбачається, що у складі транскордонних кластерів знаходиться підприємство (організація, установа), без наявності якого функціонування кластерів втрачає сенс); механізми функціонування, що передбачають наявність декількох головних ланок (у цих механізмах передбачається, що у складі транскордонних кластерів знаходиться декілька підприємств (організацій, установ), без наявності яких функціонування кластерів втрачає сенс); механізми функціонування, що не передбачають наявності жодної головної ланки (у цих механізмах функціонування транскордонних кластерів не існує ключових підприємств (організацій, установ), що відіграють головну роль у функціонуванні цих кластерів);

7) за довжиною найдовшого з ланцюжків поставок у межах кластеру: багатоланкові механізми функціонування, згідно з якими всередині транскордонного кластера принаймні один продукт у процесі оброблення проходить декілька етапів, кожен з яких здійснюється окремим учасником кластеру; двохланкові механізми функціонування, згідно з якими всередині транскордонного кластера принаймні один продукт у процесі оброблення проходить два етапи; одноланкові механізми функціонування, згідно з якими всередині транскордонного кластера будь-який продукт проходить лише один етап;

8) за наявністю представницько-координаційного органу: механізми з представницько-координаційним органом, які передбачають, що у структурі транс-

кордонного кластера наявний орган, який координує діяльність його учасників та представляє їх інтереси у зовнішньому середовищі кластера; механізми без представницько-координаційного органу;

9) за рівнем стійкості: стійкі, які забезпечують вигоду від входження до них усім учасникам і не потребують на даний час залучення нових учасників, водночас ці умови зберігаються і за відносно незначних змін у зовнішньому середовищі кластера; нестійкі, які не забезпечують вигоду від входження до них усім учасникам та (або) потребують на даний час залучення нових учасників;

10) за здатністю продукувати нововведення: інноваційно утворюючі механізми, до складу яких входять підприємства, установи та організації, здатні створювати та комерціалізувати нововведення; інноваційно не утворюючі механізми, до складу яких не входять підприємства, установи та організації, здатні створювати та комерціалізувати нововведення;

11) за наявністю (або можливістю) змін у процесі функціонування: статичні механізми, які останнім часом не змінювалися та не мають наявного потенціалу до змін у найближчий період; динамічні механізми, які останнім часом змінювалися та (або) мають потенціал до змін у найближчий період;

12) за видами діяльності, якими займатиметься кластер: механізми, що передбачають здійснення операційної діяльності, тобто ці механізми орієнтовані лише на поточну виробничо-збутову діяльність їх учасників; механізми, що передбачають здійснення фінансово-інвестиційної діяльності, тобто ці механізми створюються переважно для реалізації певних довгострокових інвестиційних, зокрема, інноваційних проєктів; механізми, що передбачають одночасне здійснення усіх основних видів господарської діяльності;

13) за кількістю головних цілей механізму: механізми, що передбачають досягти одну головну ціль (зокрема, в якості такої цілі може виступати максимізація економічного ефекту від дії цього механізму); механізми, що передбачають досягти декілька цілей (зокрема, такі механізми можуть передбачати одержання не лише економічного, але й інших видів ефекту);

14) за способом розвитку кластера: механізми, які передбачають розвиток кластера переважно завдяки збільшенню кількості його учасників; механізми, які передбачають розвиток кластера переважно завдяки збільшенню кількості зв'язків між учасниками кластера; механізми, які передбачають розвиток кластера переважно завдяки покращенню координації діяльності учасників кластеру; механізми, які передбачають розвиток кластера переважно завдяки покращенню якості зв'язків між учасниками кластеру.

Так, можемо констатувати той факт, що наявна значна кількість механізмів формування, функціонування та розвитку транскордонних кластерів. Цей факт слід враховувати у визначенні можливостей створення нових та покращення діяльності наявних транскордонних кластерних утворень, а також у розробленні державних та регіональних програм розвитку та поглиблення транскордонного співробітництва.

Вдосконалення механізмів формування, функціонування та розвитку транскордонних кластерів в Ук-

раїні потребує врахування передового зарубіжного досвіду провадження цих процесів. Водночас одним з головних підходів до оцінювання механізмів формування, функціонування та розвитку транс кордонних кластерів є віднесення кожного з цих механізмів до певних їх типів. Нами виділено три європейські макрорегіони: Східну Європу, Західну Європу та Північну Європу, і за кожним з них сформовано вибірку з відповідно 16, 25 та 14 транс кордонних кластерів. З одержаних внаслідок аналізу даних випливає, що досліджувані європейські механізми формування та розвитку транс кордонних кластерів є вельми різноманітними. Проте за усіма регіонами Європи простежуються такі закономірності: більшість транс кордонних кластерів виникли спонтанно з односторонньою ініціативою їхнього утворення; біля половини механізмів функціонування цих кластерів є гетерогенними; усі ці механізми є стійкими та динамічними; переважають слабо централізовані механізми розвитку транс кордонних кластерних утворень.

Загалом політика використання транс кордонних кластерів, яка найбільш поширена у транс кордонних регіонах Європи, свідчить про те, що функціонування цієї форми транс кордонного співробітництва сприяє економічному розвитку прикордонних територій, забезпечує ефективне використання ресурсів, створення

робочих місць у периферійних районах тощо, незважаючи на такі особливості транс кордонних кластерів, як наявність кордонів, розміщення учасників у різних законодавчих середовищах сусідніх країн тощо.

ВИСНОВКИ

Механізм формування, функціонування та розвитку транс кордонних кластерів варто ототожнити з впорядкованою сукупністю учасників транс кордонного кластера та послідовностей дій кожного з них у процесі налагодження, реалізації та вдосконалення взаємозв'язків як між ними (тобто у середині кластера), а також із зовнішнім середовищем кластера задля забезпечення досягнення цілей його діяльності. Водночас механізми формування, функціонування та розвитку транс кордонних кластерних структур можуть бути згрупованими за такими ознаками, як: порядок утворення, місце виникнення ініціативи стосовно утворення транс кордонного кластера, участь органів державної (регіональної) влади у процесі утворення кластера, спосіб утворення, рівень централізації, види діяльності, якими займатиметься транс кордонна кластерна структура тощо. Подальші дослідження повинні передбачати формалізацію підходів до оцінювання ефективності різних видів механізмів функціонування транс кордонних кластерних структур.

Список використаних джерел

1. Богінська Л.О. Кластерний підхід до підвищення ефективності сільськогосподарського виробництва Сумської області. *Вісник Сумського національного аграрного університету*. 2009. № 1. С. 248–252.
2. Венгерська Н.С., Мельникова Д.В. Кластеризація як фактор розвитку агропромислового комплексу України. *Вісник Запорізького національного університету*. 2014. №3 (23). С. 95–102.
3. Войнаренко М.П. Кластери як полюси зростання конкурентоспроможності регіонів. *Економіст*. 2008. № 10. С. 27–30.
4. Добрева Н.Ф. Основні напрями розвитку транс кордонних кластерів в Україні. *Ефективність державного управління*. 2013. Вип. 34. С. 246–253.
5. Кірова Л.Л. Дослідження досвіду формування і розвитку транс кордонних агропромислових кластерів у ЄС та можливостей його застосування в країнах з ринковою економікою, що розвивається. *Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу*. 2014. № 4. С. 13–16.
6. Kormyshkin Yu.A., Polivoda K.I., Tudoi O.S. World experience of agricultural clusters formation and their development in Ukraine. *Вісник Маріупольського державного університету. Серія: Економіка*. 2018. Вип. 15. С. 83–89.
7. Осокільський В.В. Кластеризація – вагомий фактор підвищення конкурентоспроможності економіки України. *Економіка України*. 2014. № 11. С. 3–12.
8. Самофатова В.А. Формування зернового кластеру як передумова сталого розвитку агропродовольчої сфери Південного регіону. *Регіональна економіка*. 2017. № 1. С. 30–37.
9. Emelyanov A., Kurylo O., Vysotskij A. Structuring expenses of industrial enterprises in the evaluation process of its production and sales potential. *Ekontechmod. An international quarterly journal*. 2013. № 4. pp. 11–17.
10. Lesynski V., Yemelyanov O., Zarytska O., Symak A., Koleshchuk O. Substantiation of projects that account for risk in the resource-saving technological changes at enterprises. *Eastern-European Journal of Enterprise Technologies*. 2018. № 6(1). pp. 6–16.

References

1. Bohinska L.O. Cluster approach to improving the efficiency of agricultural production in Sumy region. *Bulletin of Sumy National Agrarian University*. 2009. № 1. pp. 248–252 (in Ukrainian).
2. Venherska N.S., Melnykova D.V. Clustering as a factor in the development of agro-industrial complex of Ukraine. *Bulletin of Zaporizhia National University*. 2014. №3 (23). pp. 95–102 (in Ukrainian).
3. Voinarenko M.P. Clusters as poles of growth of competitiveness of regions. *The Economist*. 2008. № 10. pp. 27–30 (in Ukrainian).
4. Dobrieva N.F. The main directions of development of cross-border clusters in Ukraine. *Efficiency of public administration*. 2013. Vol. 34. pp. 246–253 (in Ukrainian).
5. Kirova L.L. Research of experience of formation and development of cross-border agro-industrial clusters in the EU and possibilities of its application in the countries with the developing market economy. *Bulletin of Berdiansk University of Management and Business*. 2014. № 4. pp. 13–16 (in Ukrainian).
6. Kormyshkin Yu.A., Polivoda K.I., Tudoi O.S. World experience of agricultural clusters formation and their development in Ukraine. *Bulletin of Mariupol State University. Series: Economics*. 2018. Vol. 15. pp. 83–89.
7. Osokolskyi V.V. Clustering – a significant factor in increasing the competitiveness of Ukraine's economy. *Ukraine's economics*. 2014. № 11. pp. 3–12 (in Ukrainian).
8. Samofatova V.A. Formation of a grain cluster as a prerequisite for sustainable development of the agri-food sector of the

Southern region. *Regional economy*. 2017. № 1. pp. 30–37 (in Ukrainian).

9. Emelyanov A., Kurylo O., Vysotskij A. Structuring expenses of industrial enterprises in the evaluation process of its production and sales potential. *Ekontechmod. An international quarterly journal*. 2013. № 4. pp. 11–17.

10. Lesinskyi V., Yemelyanov O., Zarytska O., Symak A., Koleshchuk O. Substantiation of projects that account for risk in the resource-saving technological changes at enterprises. *Eastern-European Journal of Enterprise Technologies*. 2018. № 6(1). pp. 6–16.

Oleksandr YEMELIANOV

Doctor of Economics, Professor, Lviv Polytechnic National University

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1743-1646>

e-mail: Oleksandr.Y.Yemelianov@lpnu.ua

Olha MYSHCHYSHYN

PhD in Economics, Associate Professor, Lviv Polytechnic National University

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7677-4625>

e-mail: olhalvivna@gmail.com

GROUPING OF MECHANISMS OF FORMATION, FUNCTIONING AND ECONOMIC DEVELOPMENT OF CROSS-BORDER CLUSTERS

Introduction. At the current stage of development of Ukraine's economy there is an urgent need to intensify business and innovation activity of domestic enterprises. An introduction of new organizational forms of interaction between participants of economic processes, in particular, cluster structures, is an important direction of ensuring such intensification. The advanced domestic and foreign experience shows that the formation and development of economic clusters is a powerful tool for economic growth both at the level of individual regions and at the national level. This could be achieved through the establishment of long-term mutually beneficial relations between enterprises, organizations and institutions located in a certain area, in order to manufacture and sell competitive goods, works and services. This ensures both the reduction of certain types of specific expenditures and the reduction of economic risk level due to properly organized cooperation relations between the participants of the economic cluster within a common value chain.

The purpose of the paper is to grouping of mechanisms of formation, functioning and economic development of cross-border cluster structures.

Results. The interpretation of the concept of the mechanism of formation, functioning and economic development of cross-border cluster structures is presented. The types of these mechanisms have been grouped according to such features as: order of formation, place of origin of the initiative to form a cross-border cluster, participation of state (regional) authorities in the process of forming a cluster, method of formation, level of centralization, etc. Mechanisms of formation, functioning and economic development of cross-border clusters in three European macro-regions are analyzed.

Conclusions. The practical significance of the results of the study lies in the possibility of their use in the practice of enterprises, state and local authorities in: assessing the effectiveness of cross-border clusters, assessing the feasibility of certain enterprises to join these clusters, identifying areas for improving the formation and development of cross-border clusters.

Keywords: cross-border cluster, formation, development, mechanism